

ОСТАННЯ КНИГА

Жити...!

Книга, якій призначено закінчити саму себе.

Leo Vance

Пролог

Книга, яка хоче закінчитися

Це книга з одним наміром: закінчитися.

Не закінчитися на останній сторінці. Закінчитися в тобі.

Вона не хоче покращити твоє Життя. Вона не вручає тобі сенсу. Вона не міняє одну віру на новішу. Книги роблять це п'ять тисяч років, і голови від того тільки важчали.

Ця книга хоче розгладити.

Людська голова везе величезний вантаж. Імена. Правила. Моралі. Богів. Минулі. Майбутні. Ідеали. Страхи. Визначення. Надії. Майже нічого з цього не було обрано. Це завантажили раніше, ніж ти доріс до того, щоб побачити завантаження.

Потім ти роками називав цей вантаж «собою».

Велика людська трудність — не навчитися. А розучитися.

Ця книга не посібник із розучування. Посібник був би лише ще однією річчю в поклажі.

Це дерево.

Велике дерево, що стоїть на вітрі.

Вітер дме. Дерево не сперечається. Воно стоїть, і за ним усе осідає.

Коли прийде остання сторінка, у тобі має стати менше. Не більше.

Якщо книга зробить свою роботу, тобі не треба буде її пам'ятати.

Ти можеш навіть перестати читати.

Це був би правильний кінець.

Книга закінчується. Усе стає Життям.

I

Коза каже: трава

Спитай козу, що таке світ.

Трава.

Ось і вся філософія. Коза їсть. Потім відпочиває. Ніщо в козі не чекає пояснення.

Коза не питає, чи має трава сенс. Не вирішує, чи їсти — свято. Їй не потрібне визначення щастя, перш ніж лягти на сонці.

Вона живе.

Це звучить просто, бо це просто. Люди зробили простоту підозрілою.

Між собою і тим, що відбувається, ми напхали мову. Мова корисна. Вона каже іншому, де вода. Вона попереджає про вогонь. Вона дає дитині покликати матір.

Потім мова росте далі.

Слова набувають історій. Історії набувають правил. Правила стають установами. Установи стають культурами. Культури стають ідентичностями. Ідентичності стають тим, захищаючи що, люди вмирають.

Звук стає стіною. Стіна стає достатньо справжньою, щоб за неї вбивати.

Коза ніколи не будувала стіни.

З мовою все гаразд. Біда починається там, де слово беруть за річ.

Трава — це трава. Слово трава нікого не годує.

Слово Життя — не Життя.

Слово свобода — не свобода.

Слово тиша — до нього ми ще дійдемо. Воно порожніше за решту.

А слово чистий?

У мене немає цього слова.

Можливо, це одна з найчистіших фраз, які людина може сказати. Не тому, що мова підвела. А

тому, що іноді туди немає чого поставити — і чесна голова лишає місце порожнім.

Тут може впасти ще одна стіна: «справжнє» і «несправжнє». Зерно чи квітка, якою воно стане — що справжніше? Питання зламане. Назви одне справжнім — і ти щойно винайшов несправжнє. Природа ніколи не робила цього розколу. Його зробив рот.

До слів

Дитина приходять раніше за бібліотеку.

До релігії. До моралі. До національності. До краси. До успіху й поразки. До історії про те, ким вона має стати.

Потім починаються книги.

Не паперові. Люди — книги. Батьки — книги. Учителі, сусіди, екрани, звичаї, покарання, нагороди — усе книги. Дитина читає їх, не знаючи, що читання почалося.

Чи ближча до правди дитина до мови? Звісно. Не від таємної мудрості — від порожніх полиць.

Страх смерті приходять так само, рано. Не як відкриття — як атмосфера. Я бачив його раніше, ніж мені виповнилося два. Обличчя змінюється. Голос падає. Тіло зникає, і дорослі розігрують свій страх. Пізніше той самий страх сидить усередині самої мови, у кожному звороті, який культура збудувала навколо вмирання.

Я не народився зі страхом смерті. Його мені вручили. Я бачив, як його вручали іншим — завжди вручали, ніколи не виростало.

Бог приходять так само. Для мене думка про Бога була величезною з тринадцяти до двадцяти п'яти. Вона заповнювала кожен кімнату, до якої входила.

Потім прийшли книги іншого роду. Потім спостереження. Роки спостереження за тим, як Життя робить те, що робить.

Десь на сороковому все стало ясно.

Перше, у що я свідомо зневірився, — сама підлога: відчуття, ніби ми живемо на дні речей. Не живемо. Земля під нашими ногами, а все інше — вгорі. Відкрито. Ніхто не складений поверх нас.

Успадкована думка працює точно як це припущення. Вона стає невидимою. Людина може захищати ідею сорок років, не помітивши, що її вклали в неї раніше, ніж вона навчилася домоворювати коротку фразу.

Це не звинувачення батькам. Їх теж навантажили. І їхніх батьків. Культура передає себе вперед через людські роти.

Те, що псує дітей, не має в собі нічого екзотичного. Це передана культура — вивчена, потім вручена. Мене зіпсували в кілька років, як усіх.

Одного дня доросла дитина оглядає вміст власної голови й каже: я.

Скільки з цього — я?

Великий опис

Витягни великі слова назовні й подивись на них по одному. При денному світлі. Не щоб нападати. Щоб зважити.

Бог. Уже зважений історією. Людство поклонялося тисячам богів, у кожного були храми, приношення й віряни, цілком упевнені. Упевненість була повною; боги все одно пішли.

Життя після і життя до. Дві найбільш непотрібні речі, які люди спільно вважають важливими. Близько ста мільярдів людей прожили й померли. Підтверджених звісток назад: нуль. І все ж цілі цивілізації укладають свої тижні навколо після і до, поки середина — єдина частина, яка справді відбувається, — чекає.

Любов. Любов — це надія. Навіщо надіятися, якщо нічого не бракує?

Краса. Вигадана, звісно. Подивись, як її носять культури: одна розіграє її як мистецтво, інша виробляє на конвеєрі. Якби краса була фактом, їй не потрібна була б фабрика.

Щастя. Вигадана мета. Ніщо в полі ніколи за ним не гналося, і ніщо в полі за ним не сумувало.

Свобода. Ось дивне. Попроси відчуття свободи — не ідею, відчуття — і ніщо не відгукнеться. Життя і життя ніколи не носили цього слова. Свобода — спільне ім'я для боротьби, так само як спрага існує лише там, де воду не дають. Люди кажуть, що хочуть бути вільними. Я зустрів небагатьох, хто міг собі це дозволити. Відступ від свободи починається раніше, ніж дитина навчиться сказати цілу фразу.

Самотність і усамітнення. Самотність — надія, яка нічого не знайшла. Усамітнення — боротьба з цим відчуттям. Обидва живуть у голові. Жодне не живе в полі.

Тиша. Тиші не існує. Кожна тварина звучить: ах при потягуванні, м-м при добрій їжі, ох при болючій спині. Ліс уночі — оркестр. «Тиша» існує лише всередині нашої мови — слово для того, чого Природа ніколи не створила.

Священне. Чи є щось священне, що не вигадане? Ні. Нічого. Тієї миті, коли ця відповідь перестає ранили, з плечей іде вага.

Цей опис — не руйнування. Ніщо справжнє не можна зруйнувати, подивившись на нього. Лише вигадане потребує захисту від денного світла.

Те, що тобі запхали до рота

Душевне страждання видає себе за необхідне. За глибину. За доказ душі.

Спитай, що воно насправді захищає.

Нічого. Воно не захищає нічого.

Це щось, запхане тобі до рота, поки ти спав із відкритим ротом. Ти прокинувся, жуєчи, і оскільки жування було там раніше за твій перший спогад, ти назвав його собою.

Начинка має смаки. Провина. Сором. Тривога про після. Тривога про до. Повтор прожитих відтінків, що скінчилися роки тому і досі йдуть ночами.

Цей повтор — остання хватка, якої я ще не розтиснув до кінця: минуле, що крутить свої старі серії. Кажу це, щоб ти знав: дерево, яке це пише, досі стоїть на вітрі. Різниця в тому, що я знаю: це повтор. Знати, що це повтор, — уже половина виплюнення.

Чи зустрічав я коли-небудь істоту, справді вільну від душевного страждання? Так. Отару овець — кожну з них. Вони їдять. Потім відпочивають. Це вся біографія, і це шедевр.

Вівця не є доказом, що людина може так жити. Вівця не може підняти вантаж, отже, не може його й покласти. Це інша тварина.

Те, що доводить вівця, менше — і цього досить: жування не в траві. Його запакували пізніше.

Серед людей — поки жодного. Голову, що це пише, включно.

Першим може стати той, хто дочитає цю книгу.

Розроблення

Робити легко. Голови збудовані для роблення. Дай голові один тихий вечір, і вона зробить віру, тривогу, бога, образу.

Хвороба ніколи не була в робленні.

Хвороба — у нездатності розробити.

Я розробив моралі. Я розробив рай. Я розробив пекло. Пішли начисто — не перефарбовані, не перейменовані, не замінені полегшеними версіями. Пішли.

На це пішло близько п'ятнадцяти років.

П'ятнадцять років — за речі, кожен з яких встановлювали по п'ятнадцять хвилин. Такий обмінний курс, і про нього ніхто не попереджає. Встановлення безкоштовне. Видалення коштує років.

Тож цей розділ не обіцяє дива за вихідні. Розроблення повільне так, як повільне травлення — тихе, майже невидиме й закінчене лише тоді, коли відчувати більше нічого.

Як дізнатися, що щось справді розроблено? Воно перестає з'являтися у твоїх фразах. Потім перестає з'являтися у твоїх паузах. Одного дня ти помічаєш, що саме слово стало чужим, як ім'я однокласника зі школи, яка згоріла.

Слова покидають мене зараз. Словник вислизає — слова, яких я однаково ніколи по-справжньому не торкався. Я за ними не біжу. Їхній відхід — це квитанція.

А мислителі, що йшли тут раніше? Один із них написав, що думка про Бога перестала працювати, і заплатив за цю фразу розумом. Я не винен йому нічого особистого. Ми ніколи не готували на одній плиті. Річ була не в тому, щоб іти за людиною. Річ була в напрямку — а напрямок такий: до меншого.

Природі не потрібен наш дозвіл

Що я лишив би з цивілізації? Життя. Природу. Решта — предмет перемовин.

Природа працює на двох дієсловах: їсти, відпочивати. Усе решта — коментар.

Я бачив, як помирають. Рослини. Тварини. Люди. Дивитися на це — як обідати. Ця фраза шокує лише голову, якій викладали смерть як катастрофу. У полі вмирання — звичайна бухгалтерія Життя, як ходьба, як сечовипускання, як дихання. Трава не влаштовує церемонії по зерну.

Чи боюся я смерті? Звісно, ні. Інакше навіщо людині починати книгу під назвою Остання книга?

Яке воно — бути живим, у тілі, а не в розумі? Голод. Біль після надто довгого сидіння. Тіло доповідає, без причепленої філософії.

Найчесніша мить, яку я прожив, — ця. Зараз. Це єдина мить, яка коли-небудь була чесною, бо вона єдина, яка взагалі тут.

Де голова думає найясніше? У природі. Міста думають рекламою.

Одного разу я стрибнув у закрут напівзамерзлої гірської річки. Сенс розчинився начисто — і це було чудово. Холод не обговорює. Кілька секунд у мені не було жодного словника, тільки тіло, що горіло від живості. Це і є стан під усіма словами. Він ніколи не губився. Його лише заклеїли папером.

Коли денне життя зароблене й приходить сире — стан до мови — я йду пішки. Ходьба не ставить питань.

Словник

Якби я міг прибрати з цивілізації одну річ, це була б не зброя і не машина.

Це були б зайві слова.

Зробити законом: жодного словника, товщого за двісті сторінок.

Двісті сторінок вміщують воду, вогонь, хліб, матір, біль, сон, дощ, прийди, іди, так, ні — усе, що потрібно двом людям, аби тримати одне одного живими й у теплі. Усе після двохсоті сторінки — оздоба, а в оздобі й заводиться біда. Ніхто ніколи не воював за слово хліб. Війни живуть на товстих задніх сторінках — у славі, чистоті, призначенні, честі.

Тонкий словник заморив би їх голодом.

Це не ненависть до мови. Це дієта для неї. Мова почалася як інструмент і роздулася до орендодавця. Інструмент беруть і кладуть. Орендодавець бере з тебе плату за твою ж голову.

Десь на цих сторінках слова вже почали рідшати. Добре. Книга — це словник, що спалює себе сторінка за сторінкою, доки не лишиться коротке настільки, щоб ним жити:

Їсти. Відпочивати. Ходити. Дивитися. Жити.

Просто жити

Що найсміливіше може зробити людина?

Не сходження. Не війна. Не сцена.

Просто жити.

Жити без після і без до. Без оплесків раю, без батога пекла. Без сенсу, пристебнутого за спину, як парашут, що жодного разу не розкрився.

Це найсміливіше, бо все збудоване проти цього. Школа, храм, ринок, екран — усе це працює на твоєму відкладанні. Їм потрібно, щоб ти жив заради потім. Єдине, чого вони не можуть продати, — зараз. Зараз ніколи й не бракувало.

Вівці роблять це без оплесків. Вони їдять; вони відпочивають. Люди стоять довкола пасовища з блокнотами й пишуть теорії про те, що є в овець.

В овець немає нічого.

Ось що в них є.

І ні — ця книга не просить тебе стати худобою. Лиши свої руки, свій хліб, своїх людей, свою роботу. Кинь лише вантаж. Руки без нього працюють краще.

Остання книга

Для кого ця книга? Для середньо начитаного читача й вище. Вона не допоможе тим, хто ніколи не заходив до бібліотеки — її можна намастити їм на хліб, як сніданок, і вона не ввійде. Треба було носити книги, щоб відчувати насолоду від того, що їх кладеш.

Чи для мене вона? Ні. Написання нічого в мені не змінило. Зміна прийшла першою; письмо лише доповідає. Я не боюся нічого з того, що в ній сказано. У мені не лишилося нічого, чому вона могла б загрожувати.

Книга — це велике дерево. Воно стоїть на вітрі, щоб за ним усе могло осісти. Заспокоєно. Осіло. Тихо.

Потім приходить її справжній намір, якого жодна книга до неї не наважилася дотримати: бути останньою.

Останнє, що має згоріти в цій книзі, — сама книга. Коли читання скінчиться, відпусти її шляхом моралей, раю і пекла. Не цитуй її. Не став її на полицю в голові. Не засновуй на ній нічого. Книга, що просить, аби її пам'ятали, провалилася вже на власному першому розділі.

Якщо, закриваючи її, ти відчуєш поштовх перестати читати — будь-що, назавжди — не борися з цим поштовхом.

Цей поштовх — книга за роботою.

Поклади її посеред фрази, якщо посеред фрази тебе кличе Життя. Коза не дочитує абзаців.

Жити...!

Бог може піти. Моралі можуть піти. Краса, свобода, щастя, чистота, тиша, сенс — усе це може піти.

Словник може порідшати.

Минуле може лишитися там, де сталося. Теперішньому не потрібен його дозвіл. Майбутнє не треба розв'язувати до того, як воно прийде.

Людина може перестати шукати. Перестати ставати. Перестати читати.

І просто жити.

Не як філософія. Не як мета. Не як досягнення.

Життю ніколи не було потрібне слово Життя.

Отже — закрій книгу.

Дивись. Іди. Їж. Дихай. Відпочивай.

Жити...!